

БІБЛІОТЕЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СЬОГОДЕННЯ

У статті йдеться про нові виклики, що постають перед бібліотечною системою України у зв'язку із розвитком інформаційної культури, впровадженням електронних інформаційних технологій, необхідністю розробки інноваційних методик управління в бібліотечних установах, організації ефективного обслуговування користувачів.

Ключові слова: інформаційна культура, електронні інформаційні ресурси, бібліотечні установи, сучасні фактори впливу на розвиток інформаційних обмінів, проблеми інформатизації, суспільні запити до сучасних бібліотек.

Горовий В. М. Библиотечный аспект развития информационной культуры настоящего. В статье говорится о новых вызовах, стоящих перед библиотечной системой Украины в связи с развитием информационной культуры, внедрением электронных информационных технологий, необходимостью разработки инновационных методик управления в библиотеках, организации эффективного обслуживания пользователей.

Ключевые слова: информационная культура, электронные информационные ресурсы, библиотечные учреждения, современные факторы влияния на развитие информационных обменов, проблемы информатизации, общественные запросы к современным библиотекам.

Valery Gorovyi. Library aspects of development of information culture today. The article deals with the new challenges faced by the library system of Ukraine in connection with the development of information culture, the introduction of electronic information technology, the need to develop innovative management techniques in library institutions, organization of efficient user servicing.

Keywords: information culture, electronic information resources, library institutions, modern factors of influence on the development of information exchanges, problems of informatization, public requests to modern libraries.

Розгляд процесу вдосконалення використання суспільно значимих інформаційних ресурсів через оновлення бібліотечної діяльності в умовах розвитку інформаційного суспільства, утвердження електронних інформаційних технологій набуває особливої актуальності.

Протягом останнього десятиріччя вітчизняні дослідники зробили суттєвий крок в осмисленні інформаційних процесів постіндустріального суспільства і ролі бібліотечних установ в задоволенні актуальних інформаційних запитів. Під загальним керівництвом академіка О. С. Онищенко науковий колектив інформаційних спеціалістів НБУВ проводить системні дослідження в сфері аналізу закономірностей входження України в інформаційне суспільство, вивчення проблем освоєння електронних інформаційних ресурсів бібліотечною сферою України. Помітний вклад в розробку уявлень про стратегію бібліотечного розвитку в сучасних умовах здійснило в роботі О. В. Воскобойнікової-Гузевої. Значення комп'ютеризації в розвитку технологій бібліотечної діяльності досліджувала в своїх роботах К. В. Лабузіна, різні аспекти бібліотечної

роботи по розкриттю фондів вітчизняних бібліотек досліджували Т. В. Добко, В. І. Попик. Участь бібліотек, їх інформаційно-аналітичних структур у процесах політичної комунікації розглянула Т. Ю. Гранчак, процес адаптації бібліотечних установ до економічних перетворень в суспільстві – І. О. Давидова та ін. В даній статті розглядаються особливості формування інформаційного базису суспільної діяльності, пов'язаного з еволюцією бібліотечної системи на інформаційному етапі її розвитку.

Процес розширеного виробництва інформаційних ресурсів як важливого елемента розвитку інформаційної культури став однією з найбільш помітних і суттєвих рис сучасності. Зростаючі обсяги продукованої суспільством інформації, удосконалення інструментів керування інформаційними потоками, розширення доступу до неї дедалі більшої кількості людей відкрили нові можливості в реалізації продуктивних сил суспільства, зростання його інтелектуального та духовного потенціалу. У сукупності всі ці фактори забезпечили процес переходу до розвитку інформаційної культури, що базується насамперед на впровадженні електронних інформаційних технологій. Вони не тільки здійснили революційний етап у становленні інформаційної сфери сучасної цивілізації, але стали також якісно новим фактором у розвитку глобалізації, створили можливості для глобальних інформаційних обмінів, реальну перспективу для об'єднання цивілізації в єдиний інформаційний організм. При цьому зростаючі масиви електронної інформації, все більш ефективне використання її в практиці суспільних перетворень, урізноманітнення і вдосконалення технологій її використання вимагало суттєвих змін у бібліотечній сфері [1], яка традиційно є суспільним механізмом збереження і використання багатства інформаційної культури минулих поколінь.

Трансформація традиційної бібліотечної діяльності, приведення її у відповідність із новими суспільними запитами інформаційного обслуговування – ці завдання постали перед бібліотечним співтовариством зі стрімкістю поширення електронних інформаційних технологій. Інтернет все більшою мірою ставав конкурентом бібліотечним інформаційним центрам, і потреба визначення нового місця цих центрів в суттєво оновлюваній інформаційній системі суспільства набувала все більшої гостроти.

Насамперед для бібліотек проблемою стало те, що традиційно обслуговування читачів вони здійснювали, в основному, стаціонарно. Розвиток абонементної роботи передбачав також відвідування читачами бібліотеки для вибору і оформлення книг для використання за межами читальних залів. Намагання розвинути виїзні форми роботи бібліотеки в трудових колективах у минулі десятиріччя були малоефективними. В той же час поява персональних комп'ютерів давала змогу користувачу в інтернеті одержувати інформацію хоч і сумнівної, на перших етапах, якості, але негайно, на робочому місці, вдома. Бібліотека ж у той час давала можливість читачеві користуватися інформацією лише в межах своїх фондів. Користувачі Інтернету одержували доступ практично до всього глобального інформаційного простору і мали теоретичну можливість

використовувати його ресурс негайно. Читач мав справу з фіксованою інформацією переважно на папері. У порівнянні з електронною інформацією друкована мала цілісну форму і не давала технологічних можливостей маніпулювання текстом в процесі нового інфотворення навіть в рамках авторського права. Для такого інфотворення, все більше затребуваного суспільством, електронні тексти були зручнішими.

Вітчизняна бібліотечна система в порівнянні з іншими європейськими мала ще одну суттєву проблему – хронічне недофінансування протягом останніх десятиріч, що суттєво вдарило по комплектації новими надходженнями та призвело до значного відставання в комп'ютеризації і поповненні кваліфікованими кадрами відповідно до нових суспільних потреб. Спроби активізації бібліотек в нових умовах відчутних результатів не давали. Хоча комп'ютеризація бібліотечних процесів прискорила певним чином обслуговування в читальних залах, а вартісний процес переведення друкованих фондів в електронну форму покращував доступ до них, однак, в цілому, він не повернув чисельності масового читача до рівня середини минулого століття. Останні соціологічні дослідження засвідчили, що «ми не можемо більше тішитися уявленнями про приналежність до «найбільш читаючої нації». За їх результатами, 12% українців відповіли, що впродовж року не прочитали жодного з текстів, які були введені до можливого об'єктного поля читання – від художньої літератури до коротких заміток в Інтернеті чи у глянцеvih журналах про життя зірок, спортивних новин, анекдотів...» [2, с. 10].

Бібліотечні установи протягом останніх десятиріч, таким чином, поступово втрачали традиційне місце центрів збереження всього вироблюваного суспільнозначимого масиву інформації і, що головне, – бази практичного використання інформаційних ресурсів, потрібних для розвитку суспільства. В їх середовищі поки що не вироблені якісні технології відбору необхідної суспільству інформації із загальних обсягів наявного інфотворення, технології сприяння процесу її ефективного використання в інтересах суспільного розвитку.

Дана ситуація є дуже негативним фактором з точки зору підтримки суспільної значимості бібліотек. Адже за межами об'єктів комплектації фондів більшості бібліотек сьогодні лишається не лише монографічна наукова та художня література, що видається в електронному вигляді і потрапляє до читача через сайти. За межами комплектування знаходиться електронна періодика, суспільнозначимі обсяги інформації, продукувані в соціальних мережах. Оскільки акумуляція потрібного для розвитку ресурсу інформації в умовах нинішньої бібліотечної діяльності стає незадовільною, реальною стає загроза втрати суттєвої складової корисного і важливого для розвитку інформаційного ресурсу, в суспільстві здійснюється пошук альтернативних можливостей доступу до нових електронних інформаційних ресурсів. Таким чином в перспективі реальною стає загроза втрати наявної бібліотечної системи. І головна причина цієї можливої втрати буде обумовлена не архаїзмом бібліотечної системи як соціального інституту [3,

с. 3-7], а недостатньою увагою суспільства до процесу її оновлення.

Слід зазначити, що формування відірваних від бібліотечної системи нових центрів збереження інформаційних ресурсів, як правило, має свій недолік, пов'язаний з тим, що вони орієнтовані лише на електронну інформацію. При їх використанні втрачається спадкоємність інформаційного процесу, відбувається загрозливий розрив між логікою розвитку електронної інформації та інформації на інших, традиційних уже матеріальних носіях.

У той же час об'єктивні процеси розвитку постіндустріального, інформаційного суспільства¹ обумовлюють необхідність збереження модернізованої системи бібліотечних установ – інформаційних центрів нинішнього суспільства.

По-перше, бібліотечні установи продовжують відігравати суттєве значення в технологіях продукування нової суспільнозначимої інформації. Їх відстання від розвитку загального інформаційного процесу призводить до втрати апробованих віками традицій інформаційного виробництва, в яких нова інформація співвідносилась із вже перевіреним суспільним досвідом знанням. Сьогодні автори продукування нових інформаційних продуктів часто орієнтуються в своїй роботі лише на легкодоступні масиви електронної інформації, не завжди достовірної. Оскільки в Україні оцифрування фондів бібліотек, з огляду на затратність даного процесу, здійснюється в дуже незначних обсягах, орієнтація на національну традицію інфотворення в електронних інформаційних ресурсах дуже ускладнюється. Використання при цьому інформації глобального інформаційного простору не завжди сприяє національним інтересам розвитку.

По-друге, система бібліотек може бути ефективним інструментом реалізації завдань інформатизації, надання доступу всім категоріям громадян до інформаційних ресурсів. На відміну від більшості країн світу Україна на сьогодні ще має розгалужену систему бібліотечних установ, які за умови проведення їх певної модернізації можуть задовольняти інформаційні запити членів суспільства: навчальні, довідково-пізнавальні, розважальні, культурологічні, виробничі тощо. Важливим при цьому є лише врахування тієї обставини, що пропонована інформація має бути актуальною, якісною і корисною, пропонуватись у прийнятній для сучасного користувача формі.

Вирішення даної проблеми є реальним і в умовах сьогодення, при умілому поєднанні бібліотечними спеціалістами традиційного бібліотечного ресурсу, інформації фондів бібліотек і ресурсу електронного. Для цього, як мінімум, потрібне підключення бібліотечних установ до інтернету, організація ефективної кооперації в забезпеченні різних форм доступу до інформації, формування об'єднаних каталогів та фондів інформації та розробка сучасних технологій бібліотечного обслуговування.

По-третє, вдосконалення соціальної структури нового суспільства

---

¹ Ф.Махлуп та Т.Умесао на початку 60-х рр. минулого століття ввели в науковий обіг фактично одночасно в США і Японії термін «інформаційне суспільство», що окреслює цілісне поняття нинішнього етапу розвитку суспільства [4]. При цьому дана цілісність обумовлюється тим, що за межами даного поняття сьогодні прогнозується розвиток наступного етапу в розвитку людства – «суспільства знань». Прим. авт.

потребує від бібліотек поширення в суспільстві здобутків сучасного суспільствознавства як способу упорядкування нового рівня знань, уявлень про закономірності соціального розвитку в умовах прискорення темпів суспільного розвитку.

По-четверте, бібліотечні установи можуть значною мірою зменшити проблеми, що постають нині перед органами державної влади, науковими установами, громадськими організаціями, бізнесом та іншими соціальними структурами у пошуку якісної електронної інформації. Дана обставина є важливою в умовах бурхливого розвитку інфотворення різної, здебільшого низької, якості, оскільки у виробництві нової інформації кваліфіковані спеціалісти просто губляться в масах захоплених інфотворчістю і новими можливостями спілкування людей [5]. Таким чином у всезростаючих масивах електронної інформації губляться знання, якісні і необхідні для суспільного розвитку. Не дивлячись на розвиток пошукових систем, інших навігаційних інструментів дана проблема набирає гостроти, адже точність відбору вихідної інформації завжди є запорукою якісного процесу подальшої діяльності. Розробка відповідних технологій і здійснення комплектування бібліотек інформацією, в тому числі електронною, що в оптимальній мірі відповідатиме запитам суспільства, програмам розвитку, цілям виробничої та іншої діяльності, сприятиме прискоренню суспільного розвитку, водночас підвищуючи значимість бібліотечних установ у суспільстві, розширюючи контингент користувачів.

По-п'яте, в умовах розвитку комп'ютерних технологій бібліотеки як сучасні інформаційні центри мають змогу розширити контингент своїх користувачів, використовуючи дистантні форми інформаційного обслуговування. При цьому, як свідчить досвід, інформаційна, інформаційно-аналітична діяльність бібліотечних працівників може надаватись з використанням сайтів інформаційних центрів або ж в режимі дистантного виконання тематичних замовлень абонентів на території України.

Система бібліотечних установ України, організовуючи комплектування новими інформаційними ресурсами вітчизняних користувачів, може стати ефективним фільтром проникнення в національний інформаційний простір негативних зарубіжних впливів в умовах розгорнутої проти нашої держави інформаційної війни, а також всяких інших протиправних дій в інформаційній сфері сьогодення [6].

В процесі розвитку інформаційного суспільства зміст взаємовідносин між складовими його соціальної структури, насамперед у масштабі держав і націй, на сьогодні все більшою мірою визначається продуктивністю інформаційного виробництва та ефективністю використання наявного інформаційного ресурсу. В цьому процесі значення бібліотечних установ залишається беззаперечним за умови освоєння ними ефективних процесів акумуляції, структурування і організації продуктивного використання електронної інформації.

«Джерелом інновацій все більшою мірою стають дослідження й розробки (більше того, виникають нові відносини між наукою і технологією

з огляду на центральне місце теоретичного знання), прогрес суспільства все більш однозначно визначається успіхами в сфері знання» [7, с. 288]. Інформаційна діяльність в цілому все більше підпорядковується інтересам найбільш високопродуктивної, творчої праці. Від неї залежить статус держави, нації в сучасному суспільстві. Творча праця неможлива без опори на напрацювання минулих поколінь, які, в основному, зберігаються в бібліотечних фондах. І в забезпеченні доступу до цих ресурсів, в забезпеченні їх дієвого використання всіма категоріями творчих працівників також потрібна допомога бібліотекарів, озброєних сучасними інформаційними технологіями.

Вектори розвитку нового суспільства набувають чіткості, й найбільш далекоглядні дослідники вже бачать за ними ще не зовсім чіткі обриси наступного етапу розвитку – раціонального суспільства знань. У той же час наше суспільство знаходиться на критичному рівні у розвитку інформаційно-технологічного сектору, після якого, на думку експертів, «починаються екстенсивні процеси щодо інформаційних ресурсів, і якщо не знайти ефективних рішень у сфері керування ними, ми можемо зазнати інформаційної кризи» [8, с. 7]. Загубити існуючу вітчизняну систему бібліотечних установ навіть в умовах економічної скрути й силового протистояння з сусідами для нашої країни буде кроком безвідповідальним. Оновлені, модернізовані бібліотечні установи мають стати опорою подальшого розвитку в сучасному еволюційному процесі, опорою української перспективи.

Використані джерела та література:

1. Лобузін К. В. Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / НАК України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. К. : НБУВ, 2012. 252 с.
2. Національний інформаційний комплекс і його роль у глобальному інформаційному просторі / О. С. Онищенко та ін.; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. К. : НБУВ, 2014. 267 с.
3. Мотульский Р. С. Библиотека как социальный институт. Мн.: Бел. гос. ун-т культуры, 2002. 374 с.
4. Machlup F. The Production and Distribution of Knowledge in the United States. Princeton N.J. : Princeton University Press, 1962. 416 p.
5. Горючий В. М. Информатизация: проблемы становления. К.: Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю, 2001. С.25-30.
6. Довгань О. Д. Забезпечення інформаційної безпеки в контексті глобалізації : теоретико-правові та організаційні аспекти: монографія / О. Д. Довгань; НАПрН України, НДПП, НАН України, НБУВ. Київ : НБУВ, 2015. С. 273-298.
7. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / пер. с англ.; под науч. ред. О. И. Шкаратана. Москва : Academia, 1999. 740 с.
8. Добо Т. Довідково-бібліографічна діяльність наукових бібліотек Національної академії наук України : становлення та розвиток (XX ст. – перше десятиліття XXI ст.): [монографія] / відп. ред. О. С. Онищенко. К. : НАН України, НБУВ, 2013. 374 с.